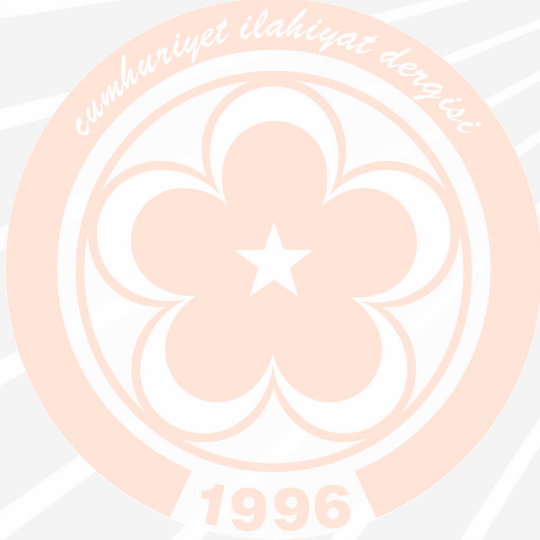

ISSN : 2528-9861
e-ISSN : 2528-987X

cumhuriyet ilahiyat dergisi

*cumhuriyet
ilahiyat dergisi*

*Cumhuriyet İlahiyat Dergisi
Cumhuriyet Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
58140 Sivas/Türkiye
ilahiyat.dergi@cumhuriyet.edu.tr
http://dergipark.gov.tr/cuid*

*20-2
2016*

*cumhuriyet theology
journal*

20-2 (2016)

cumhuriyet ilahiyat dergisi 20, sy. 2 (Aralık 2016): 73-100
cumhuriyet theology journal 20, no. 2 (December 2016): 73-100
✿ Hakemli Araştırma Makalesi / Peer-reviewed Research Article ✿

**Türkiye’de Siyasal Toplumsallaşma ve Siyasal Katılım
Ziyaret Fenomeni Örneği**
*Political Socialization and Political Participation in Turkey
Example of Visiting Phenomenon*

Şaban Erdiç*

ÖZ

Bu makale ziyaret fenomeni bağlamında Türkiye’de *siyasal toplumsallaşma* ve *siyasal katılımı* konu edinmiştir. Çalışmanın örneklemini Sivas ili merkezindeki Ali Baba Türbesi ile merkeze bağlı Çeltek Köyü’ndeki Çeltek Baba Türbesi oluşturmuştur. Araştırmada *siyasal toplumsallaşma* ve *katılma* bireyin toplumla girdiği diyalektik bir süreç olarak yaklaşmıştır. Zengin bir dini, tarihi ve kültürel birikime sahip ziyaret fenomeni Türkiye’de geniş bir kitlenin

ABSTRACT

This article deals with political socialization and political participation, in the context of visiting phenomenon, in Turkey. We took the Ali Baba Tomb in central Sivas and Celtek Baba Tomb in Celtek village as the sample of our study. In the study, political socialization and participation was seen as a dialectical process between individual and society. Visiting phenomenon embodying a rich historical, religious and cultural accumulation is important in that it defi-

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı. Assistant Professor, Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Department of Sociology of Religion. Sivas/Turkey (serdic07@hotmail.com).

◆ *cumhuriyet ilahiyat dergisi*’nde yayımlanan makaleler, en az iki hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik değerlendirmesine tabi tutulur. Ayrıca intihal içermediği özel bir yazılım kullanılarak kontrol edilir.

◆ *cumhuriyet theology journal* uses double-blind review fulfilled by at least two reviewers. In addition, all articles are checked by means of a program in order to confirm they are not published before and avoid plagiarism.

dinsel eğilimini tayin etmesi bakımından önemlidir. Onlar farklı ilgi, görev, rol ve statülerle özgün sayılabilecek bir kültür ortamında *siyasal toplumsallaşmalarını* gerçekleştirmişlerdir. Yine bu birikimden hareketle dinin anlam dünyasını refere ederek bir siyasal katılım ortaya koymuşlardır.

nes the religious tendency of huge masses. As a matter of fact, they have realized their political socialization in a pretty much authentic culture with different interests, duties, roles and positions. At the same time, they have shown their political participation with reference to the religious world of meaning.

ANAHTAR KELİMELER: Siyasal toplumsallaşma, Siyasal katılım, Ziyaret fenomeni, Ali Baba Türbesi, Çeltik Baba Türbesi.

KEYWORDS: Socialization, Political participation, Visiting phenomenon, Ali Baba Tomb, Celtek Baba Tomb.

SUMMARY

In the contrast to the secular paradigm, religion continues to keep its reciprocal relations with the whole social system without giving an opportunity to any speculation. Religion and politics are two important fields in which this living relationship is stood for institutional structures. This article focuses on political socialization and political participation in Turkey by taking into consideration the phenomenon of *visiting*. The question of how the visiting phenomenon provided an input to the political system in terms of political socialization and political participation constitutes the problem of the research. Ali Baba Tomb in the center of Sivas province and Celtek Baba Tomb situated in central Celtek Village were selected as samples for the study.

The political socialization and participation were talked with 33 visitors who had been selected randomly from different days between September and December 2015 and were tried to understand the data obtained by semi-standardized interview form. It has been examined in terms of its historical development and orientation of relationship between the visiting phenomenon in the research and the political system. For this reason, the basic methodological acceptance of the research has been to understand and interpret political socialization and participation in its specific environment.

In this framework, firstly, the socialization of the sample in the context of family, school, mass communication and social environment was evaluated. Later, it has been tried to understand the religiousness in the context of the visiting through the same group. Their political participation has also been resolved according to the classification of Milbrath and Goel’s hierarchical political participation level through the field of political socialization and religiousness. Finally, this research, which is considered as a singular case study, has been subjected to a systematic and phenomenological analysis according to gender, age, education and belief variables on the basis of data obtained through problem-centered interviewing and participatory observation.

The visiting in a phenomenological sense involves a trip and travel made with certain requests to the people who are believed to have been buried in places such as tombs, attributed to certain spiritual powers and virtues. The visiting phenomenon in the field of research had brought a rich historical and cultural content, exceeding a simple grave visit. Today, in the religious and traditional meaning world the traumas caused by the modernization and other socio-psychological thrillers have brought a different interest in Turkish society than ever before. The visiting phenomenon has created a continuity with a perception of sanctity and understanding which were shaped by an interaction with many different cultures, pre-Islamic beliefs and eventually mystical and charismatic personalities. However, the visiting phenomenon according to the severity of the individual and social crises experienced in the modern period has also revealed some variations that included popular patterns in both structural and practical contexts. Thus, the visiting phenomenon today is seen in a change by creating new universes appropriate to tradition in different social categories. In the modern era the influence of this change on the political culture is evident. This effect is generally related to the social structure of Turkish society and manifests itself as a closing within the sense of protection of the world of meaning.

The visiting phenomenon, which has a special place in the religious life of very large masses in Turkey, has created a peculiar structure of political socialization and political participation around a profound historical accumulation. The participants have realized their political socialization in

a unique cultural environment. This culture was formed in the context of family, school, mass communication and social environment.

The dramatic situations that have taken place in the process have brought the important socialization problems in this environment. The community associations, the system of obsolete values, the distorted hierarchical relationships and the insecure environments created no longer lead to the searching for meaning by them. These people, who express themselves not like politics (27 people) at last, instead of expressing politics themselves with ideological concepts like ideological rightist, leftist, Islamist, communities people (*'umma*), Kemalist (5 people), but rather Turkish, Muslim, homeland, nation, human and righteousness as the concepts and words to prefer to identify. This should be a socialization that they carry out by transferring the objective world they created outwardly around a set of meanings to their subjective consciousness again. It should be a socialization again that they carry out by transferring the objective world they created outwardly around a set of meanings to their subjective consciousness.

The visitors have carried out a political participation with the accumulation created by this field of political socialization. They saw themselves as often religious and the visiting activity as a sign of religiosity. As a result, the visiting a tomb could have been a simple manifestation of inner happiness and ease in a happy moment or an entertainment as much as it was in distress in this environment. The mystical attitude which is far from the world that many poor people built around the visit has caused them to put reserves in the political institution that represents a secular field.

As a matter of fact, the visitors often characterize the world with the terms like empty, lie, trial, and so on. Politics, on the other hand, had been seen as a relationship of interest, cheating and lying. It has been understood that it provides a political input in the framework that Milbrath and Goel conceptualize as audience actions when we look at the political participation of the visiting phenomenon in the Sivas universe.

According to this visit, in the sample of the phenomenon 29 people of the participants said that they are not open to the politics while 4 of them said that they are open to the politics. However, given that voting attitudes in the elections, only 2 of the participants did not see this very important;

others (31 people) regard voting as a responsibility in the name of country, nation, country or even religion. From time to time, those who say either that they have started to the political discussions or that they have participated in political debates (11 people of them) are less than those who have never attended this kind of debates (22 people). In this sample, the number of people trying to persuade a person to vote for a particular party is 6; the number of people carrying a rosette of a party or hanging the symbols of the party to the house, to the car, was only 4 among those participants.

Visiting people usually provide the political socializations in a fatalistic and restrictive environment. Their political participation is also in accord with the symbolic world of this hierarchical structure in which life is defined by certain rules. Therefore, they had produced an unquestionability of the authority as it is in family as well as political institutions. The politics is frightening for them; it is not interested in them and they should be away from it.

GİRİŞ

XIX ve XX. yüzyılın hâkim seküler paradigmasının aksine din; bütün toplumsal sistemi yeniden inşa etme, dönüştürme, inanç ve ibadet sistemleri yanı sıra sunduğu sosyal prensiplerle toplumsal hayat için güçlü bir referans olma karakterini bugün de sürdürmektedir. Dinin bu özelliği ona sadece geleneksel çevrelerde değil; fakat modern toplumların da içinde bulunduğu geniş bir toplumsal zeminde herhangi bir spekülasyona fırsat vermeyecek şekilde imtiyazlı ve derinlikli bir hareket alanı sağlamıştır.¹ Din ve siyaset, kurumsal yapıları gereği bu karşılıklı etkileşimin en güçlü olduğu iki alandır. Örneğin İran ve ABD dahil dünyadaki dini fundamentalizm, dinin politik kararları yönlendirmesi ve devletin de kendini buna göre düzenlemesi gerektiğini savunarak politikanın kutsanması konusunda güçlü talepler ortaya koymuştur.² Türkiye ölçeğinde ise dinin, siyasal sistemin önemli bir unsuru olan devletle karşılıklı ilişkisi kendi tarihsel

¹ Ali Yaşar Sarıbay, *Postmodernite Sivil Toplum ve İslam* (İstanbul: İletişim Yay., 1994), 283-284.

² John Bird, *Din Sosyolojisi Nedir*, trc. Abdulvahap Taştan ve Mustafa D. Dereli (İstanbul: Lotus Yay., 2015), 138.

birikimi etrafında bir sürekliliğe sahip olmuştur.³ Yanı sıra Türkiye’de modernleşme tartışmalarının çok önemli bir boyutu, din ve siyasetin söz konusu köklü ilişkileri üzerinden yürütülmüştür.⁴ Her şeye rağmen madde ve mananın, biçim ve içeriğin simgesel bir özdeşimle kurduğu bu ilişkiyelik,⁵ Türk toplumunda kutsal bir metaforla günümüze kadar gelmiştir. Bugün de Türkiye’de din ve siyasetin karşılıklı ilişkisi çok farklı boyutlardan değerlendirilebilecek zengin bir içeriğe sahiptir.

1 Kasım 2015 genel seçimleri akşamında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Mevlana Türbesi’ni, 2 Kasım sabahı Cumhurbaşkanı da Eyüp Sultan Camii’nde sabah namazından sonra Eyüp Sultan Türbesi’ni ziyaret etti. Siyasal partiler ve medyanın doğrudan seçim sonuçlarına odaklanması sebebiyle bu ziyaretler din-siyaset ilişkileri bağlamında bir tartışma zemini yaratmadı. Ziyaretler ister seçmen kitlesine kendi kodları üzerinden sembolik bir teşekkür olarak anlaşılın ister seçim öncesi gerginlikleri yatıştırmak için kültürün zengin sembollerini kullanarak önemli şahsiyetler üzerinden birlik ve beraberliğe çağrı şeklinde algılandın veya üst düzeyden bir din istismarı olarak görülsün sonuçta bu durum Türkiye’de din-siyaset ilişkisinin özgül bir düzleme sahip olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla bu örnek, din ve siyasetin kadim ilişkisine bir de çevresel etmenler bağlamında bakmak konusunda çarpıcı ve yeterince merak uyandırıcı olmuştur.

Öte yandan kutsal ve operasyonel kalıplarıyla ziyaret fenomeni halk ve popüler dindarlıkların önemli bir çekim merkezi olmuştur.⁶ Sayısal olarak bu çevre Türk toplumunun ağırlıklı bir kısmını oluşturmakta ve

³ Ali Fuat Başgil, *Din ve Laiklik* (İstanbul: Yağmur Yay., 1996), 192., Davut Dursun, *Laiklik Siyaset ve Değişim* (İstanbul: İnsan Yay., 1995), 15-25.

⁴ Bk. Gotthard Jaschke, *Yeni Türkiye’de İslamlik*, trc. Hayrullah Örs (Ankara: Bilgi Yay., 1972)., Şerif Mardin, *Türkiye’de Din ve Siyaset* (İstanbul: İletişim Yay., 1998)., Halis Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi* (İstanbul: MÜ İFAV Yay., 1999)., Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, trc. Metin Kıratlı (Ankara: TTK Basımevi, 2000), 397-436., Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, haz. Ahmet Kuyuş (İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2004), 521-546., Necdet Subaşı, *Ara Dönem Din Politikaları* (İstanbul: Küre Yayınları, 2005).

⁵ Çiler Dursun, “Türk-İslam Sentezi İdeolojisi ve Öznesi”, *Doğu Batı* 25 (2003): 74.

⁶ Ali Çarkoğlu ve Binnaz Toprak, *Türkiye’de Din Toplum ve Siyaset* (İstanbul: Tesev Yay., 2000), 47., Ünver Günay, “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15 (2003): 5-36.

taşıdığı zihniyetle diğer alanlar yanında kuşkusuz siyasal alan için de belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma böyle bir kitlenin siyasal reflekslerini anlamak açısından önemli görülebilir. Çalışma Sivas ili evreninde ziyaret fenomeninin *siyasal toplumsallaşma* ve *katılımla* ilişkisine odaklanmıştır. Araştırmanın temel problemini, ziyaret fenomeninin *siyasal toplumsallaşma* ve *siyasal katılım* bakımından siyasal sisteme nasıl *girdi* sağladığı sorunsalı oluşturmaktadır. Bu problematik çerçevesinde araştırma, bir kısım değişkenlerden hareketle ziyaret fenomeninin değerler kataloğunun ve bunun inşa ettiği anlam dünyasının *siyasal toplumsallaşma* ve *katılımla* ilişkisini anlamayı ve açıklamayı hedeflemektedir.

Din bilimi bugün spekülative tartışmalar yerine din ve toplumun karşılıklı ilişkilerini esas alan sistematik araştırmalar konusunda önemli mesafeler almıştır. Ülkemizde de bu metodolojik yaklaşım çerçevesinde yapılan çalışmaların sayısının hızla artmakta olduğunu görmekteyiz. Ancak burada ifade edilmelidir ki din bilimi ve halk bilimi alanında çok sınırlı sayıda yapılmış yüksek lisans ve doktora çalışmalarıyla⁷ az sayıdaki eser

⁷ Bk. Rahmi Kurt, “Sivas Merkez ve Merkeze Bağlı Köylerdeki Ziyaret ve Adak Yerleri” (Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2001)., Zekiye Çağınlar, “Adana Yöresi Yatırları” (Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 1994)., Emrah Yavuz, “Harput Kültüründe Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar” (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2005)., Rukiye İçli, “Sosyolojik Açından Ziyaret Fenomeni Erzurum Abdurrahman Gazi Türbesi Örneği” (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2007)., Abdülkadir Kıyak, “Elazığ ve Yöresinde Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması” (Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2010)., Muammer Ak, “Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Türk Popüler Dindarlığı: Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi Örneği” (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2012).

⁸ Bk. Hikmet Tanyu, “Ankara’da Adakla İlgili Sözler ve Adaklar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1961), (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi 1962)., Ekrem Sarıkoçlu, “Isparta ve Çevre Köylerindeki Ziyaret ve Adak Yerleri”, *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 3 (1979), (Ankara: Sevinç Matbaası)., Ünver Günay v.dğr., *Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri* (Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 1996)., Günay, “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri”., Yahya M. Keskin, “Tokat Yöresinde Sünni ve Alevi Topuluklarında Halk Dindarlığının Bir Boyutunu Oluşturan Ziyaret İnanç ve Uygulamalarındaki Benzer ve Farklılıklar”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2000)., Yahya M. Keskin, “Gelenek ve Modernlik İlişkisi Bağlamında Türkiye’de Ziyaret Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış (Keçeci Baba örneği)”, *Dini Araştırmalar* 18 (2004)., Celaleddin Çelik, “Türk Halk Dindarlığında Değişim ve Süreklilik: Ziyaret Fenomeni Örneği”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2004)., Galip Atasağun, “Ziyaret Fenomeni”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2006)., Mustafa Tekin, *Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde*

ve makale⁸ dikkate alındığında ziyaret fenomeni özelinde din ve toplumun karşılıklı ilişkilerini değerlendirmemize olanak tanıyacak yeterli bir literatürün veya akademik ilginin oluştuğunu söylemek şimdilik zordur. Söz konusu literatür içinde bu çalışma ilk kez bir alan araştırması olarak ziyaret fenomeninin siyasal sistemle ilişkisini sistematik şekilde incelemesi bakımından bir değere sahip görülebilir. Bununla birlikte özellikle 15 Temmuz darbe kalkışması sonrası Türkiye’de din siyaset ilişkilerinin başka bir perspektiften yeniden okunmaya başladığı bir dönemde bu makale farklı bir model önerisi olarak da değerlendirilebilir

1. YÖNTEM

Kültürel bir ortamda anlam arayışına girişen bireyler verili bir düzenden hareketle birtakım değerlere nesnel bir gerçeklik kazandırmıştır. Ziyaret fenomeni bu objektivitenin bireyde içsel bir bilgiye ulaşması, arkasından da bu diyalektiğin birtakım tasavvurlar, uygulamalar ve mitik bilgilerle yasal bir zemine kavuşması neticesinde olgusal bir gerçekliğe ulaşmıştır.⁹ Toplumun, farklı unsurların birbirleriyle etkileştiği bir sistem olduğu dikkate alınırca zamanla sosyoekonomik ve kültürel alanda ortaya çıkan gelişmelerin siyasal kültürün içeriğini değiştirebileceğini buna karşılık genel kültürle ilişkili olmasına rağmen belli bir özerkliğe sahip siyasal

Dua ve Sosyal Sorunlar (İstanbul: Pınar Yay., 2008)., Hasan Yavuzer, “Hacı Bektaş’ta Ziyaret Yerleri ve Atfedilen Anlamlar”, *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu* içinde, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2009)., Ali Selçuk “Dede Mezarındaki Sır: Ziyaret Fenomeni ve Kutsalın Tezahürleri”, *Türk Kültürü ve Hacıbektaş Veli Araştırma Dergisi* 56 (2010)., Hüseyin İ.Yeğin, “Din Psikolojisi Açısından Kutsal Mekan İnsan İlişkisi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2012)., Hakkı Kardeş, “Din Sosyolojisinde Ziyaret Dindarlığı: Şanlıurfa örneği”, *Ekev Akademi Dergisi* 53 (2012)., Mustafa Arslan, “Modern Mekanda Kutsal Deneyimi: Kernek’te Yeniden Üretilen Kutsal, Mit ve Ritüel”, *Birey ve Toplum* 6 (2013)., Fevzi Rençber, “Adıyaman Alevilerinin Türbe Veya Yatır Ziyareti: Safvan Bin Muattal Örneği”, *Uluslararası Adıyaman Safoan Bin Muattal ve Ahlak Sempozyumu* içinde, (Adıyaman: yy., 2013)., Abdullah Özbek, “Kutsallaşma Sürecinde Tipolojik Bir Yaklaşım: Ziyaret Fenomeni Örneği”, *Kültür ve Din* içinde, haz. Mehmet A. Kirman ve Abdullah Özbek (Adana: Karahan Kitabevi, 2014).

⁹ Bk. Peter L. Berger, *The Social Reality of Religion* (New York: Penguin Books, 1973), 13-60.

cumhuriyet ilahiyat dergisi 20, sy. 2 (Aralık 2016): 73-100.

kültürün de sözkonusu toplumsal alanlarda süreklilik ya da değişim bağlamında birtakım etkiler yaratabileceğini söyleyebiliriz.¹⁰ Bu sayılılar etrafında ziyaret çevresinin *siyasal toplumsallaşma* ve *katılımı* sosyal bilimin objektiflik, nesnellik kriterlerinden hareketle açık, bütüncül ve sistematik bir analize tabi tutulacaktır. Sivas ili özelinde ziyaret fenomeninin siyasal sistemle ilişkisi kendi tarihsel gelişimi ve yönelimleri açısından ele alınmıştır. Dolayısıyla bu araştırmanın temel metodolojik kabulü *siyasal toplumsallaşma* ve *katılımı* onun özgül çevresinden hareketle anlamak ve yorumlamaktır. Bu sebeple öncelikle araştırma evrenini betimledikten sonra ziyaret fenomeninin, gündelik hayatın rutinleri içinde siyasal *toplumsallaşma* ve *katılımı*la ilişkisini anlamaya ve yorumlamaya çalışacağız.

Ziyaret fenomeninin *siyasal toplumsallaşma* ve *katılımını*, Sivas il merkezindeki Ali Baba Türbesi ile Sivas merkeze bağlı Çeltek Köyü’ndeki Çeltek Baba Türbesi’ne 2015 eylül ve aralık ayları arasında farklı günlerde ziyarete gelen ve tesadüfen seçtiğimiz 33 ziyaretçi ile görüşerek yarı standartlaştırılmış görüşme formuna bağlı elde ettiğimiz verilerle anlamaya çalıştık. Bu çerçevede öncelikle örneklemin aile, okul, kitle iletişimi ve sosyal çevre bağlamında *siyasal toplumsallaşmaları* değerlendirilmiştir. Daha sonra ise örneklem grup üzerinden sahanın ziyaret bağlamındaki dinseliliği anlaşılmasına çalışılmıştır. Onların *siyasal katılımı* da söz konusu *siyasal toplumsallaşma* alanı ve dinsellik üzerinden Milbrath ve Goel’in *hiyerarşik siyasal katılım düzeyi sınıflamasına* göre çözümlenmiştir. Makale bir *tekil olay incelemesi* olarak planlanmış olup veriler, *sorun merkezli görüşme* ve *katılımlı gözlem* yoluyla elde edilmiştir. Araştırmada kayıt cihazı kullanılmış, veriler yazıya dökülüp bir çetelede sınıflandırıldıktan sonra olgusal bir çözümlenme yapılmıştır.

¹⁰ İlter Turan, “Türkiye’de Siyasal Kültürün Oluşumu”, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme* içinde, haz. Ersin Kalaycıoğlu ve A. Yaşar Sarıbay (İstanbul: Alfa Akademi, 2007), 437.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Ziyaret Fenomeni

Burada, geniş bir dinsel ve tarihsel arka plana sahip ziyaret fenomeninin ontolojik ve epistemolojik tartışmasını yapacak değiliz. Ancak konumuzla ilgili olduğu kadarıyla onun bazı önemli noktalarına değinebiliriz. Dini anlamda *ziyaret*; ibret almak için kabirleri, sevap kazanmak için kutsal mekanları, akrabaları ve hastaları görmeyi ifade eden bir kavramdır.¹¹ İslam'ın başlangıcında öncelikle dini olmak üzere sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı yasaklanmış olan kabir ziyareti, dinin her alandaki teşkilatlanma ivmesine bağlı olarak önemli birtakım düzenlemelerle aslında kısa sayılabilecek sürede inanç ve ibadetin konusu haline de gelmiştir.¹² Böylece *ziyaret* olgusu İslam'da da zamanla dinsel ve geleneğe özgü tasarımlarıyla teorik ve pratik bir meşruiyet kazanmıştır. Fenomenolojik anlamda ise ziyaret; yadır, türbe, tekke, dede mezarı gibi çeşitli isimlerle anılan ve genellikle kendilerine veli, evliya, şeyh, seyyid, gazi, mübarek, pir, dede, baba, abdal gibi isim ve sıfatlar verilerek manevi güç ve meziyetler atfedilen kişilerin yattıkları kabul edilen yerlere belli istek ve muratlarla yapılan gezi ve seyahatı kapsamaktadır.¹³ Hakkında efsaneler, kerametler, menkıbeler bulunan bu şahsiyetlerin mezar, türbe ve makamlarından başka dini-sosyal tarihin derinliklerinden gelen dinamiklerin etkisiyle birtakım taş, ağaç, dağ, su ve mekanların da *ziyaret* bağlamında aynı değere sahip olduğu belirtilmelidir.¹⁴

Ziyaret fenomeni, içeriği ve görülen biçimleri ile basit bir kabir ziyaretinden öte derin tarihi ve kültürel arka plana sahip bir olgudur. İçinde

¹¹ Mehmet Y. Kandemir, "Ziyaret Maddesi", *İslam Ansiklopedisi*, c. 13 (İstanbul: MEB Yay., 1986), 620-622., Orhan Hançerlioğlu, *İslam İnançları Sözlüğü* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994), 754.

¹² İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte* (İstanbul: Akçağ Yayınevi, 1992), 15: 291-297.

¹³ Günay v.dğr., *Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*, 10.

¹⁴ Hilmi Z. Ülken, "Anadolu Örf ve Adetlerinde Eski kültürlerin İzleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (1969): 6, 18, 23., Fuad Köprülü, "İslam Sufi Tarikatlerine Türk-Moğol Şamanlığının Tesiri", trc. Yaşar Altan, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (1970): 145., Bahattin Ögel, *Türk Mitolojisi* (İstanbul: Milli Eğitim Yayınevi, 1971), 2: 284-317., Günay v.dğr., *Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*, 11., bk. Ahmet Y. Ocak, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri* (İstanbul: İletişim Yay., 2015).

farklı din ve kültürlere ait unsurlar taşıyan büyüsel içerikli şaman gelenekleri;¹⁵ atalar kültü bağlamındaki iyi ya da kötü her zaman hayatın akışına müdahale edebileceklerine inanılan ölmüş ata ruhlarına tapma, onlara minnet duyma, kurban sunma, mezarlarını kutsallaştırma gibi eski Türk dini inanç ve uygulamaları;¹⁶ kendilerinde ulu güçlerin olduğuna inanılan, hayırlı ruhların makamı kabul edilen tabiat varlıkları etrafında oluşmuş kültürler¹⁷ İslam sonrası onun kutsal kitabındaki *mucize, gayb, sır, geçmiş ve geleceğe dair haberler*le aynı düzlemde buluşarak kültüre özgü bir ziyaret olgusu yaratmıştır. Her bölgede kolaylıkla kendini gösteren, tabiatla bütünleşmiş, aslında çoğu zaman kimliği hakkında da bilgi sahibi olunmayan; ancak mukaddes kabul edilen bu toprak parçalarında dini ya da milli bir figür olarak menkıbevi bir şahsiyete büründürülmüş veliler, erenler, pirlar, dedeler çoğunlukla bu tarihsel dini birikim ve muhayyilenin bir ürünü olmuştur.

Bugün modern bileşenlerin din ve geleneğe bağlı anlam dünyası üzerinde yarattığı travmalar yanısıra diğer sosyopsikolojik gerilim alanları Türk toplumunda ziyaret olgusunu her zamankinden daha farklı bir ilgiye ulaştırmıştır. Her zaman sınırları belli kategorik bir ayrıma imkan vermese de genellikle *halk İslamı* olarak tanımlanan, yerine göre bünyesinde *kitabî İslamın* temel unsurları yanında yapısal olarak entellektüel ve teolojik tartışmalardan çok daha fazla mitik bilgileri, ritüalistik yönü öne çıkaran, kökleri İslam öncesi inançlara kadar uzanan ve nihayet mistik ve karizmatik kişilikler etrafında şekillenen kutsal algısı ve anlayışı ile ziyaret fenomeni bir süreklilik ortaya çıkarmıştır. Ancak sözkonusu bireysel ve toplumsal krizlerin şiddetine göre ziyaret fenomeni hem yapısal hem de uygulamalar bağlamında popüler birtakım renkleri içine alan bazı farklılaşmalar ortaya çıkarırken bugün farklı toplumsal kategorilerde geleneğe uygun yeni evrenler yaratarak bir değişimi de temsil etmektedir.¹⁸

¹⁵ Günay, “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri”, 31

¹⁶ Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi* (İstanbul: Boğaziçi Yay., 1994), 48-53; Günay v.dğr., *Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*, 70-80.

¹⁷ Ocak, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, 114-140.

¹⁸ Çelik, “Türk Halk Dindarlığında Değişim ve Süreklilik: Ziyaret Fenomeni Örneği”, 238-239., Keskin, “Gelenek ve Modernlik İlişkisi Bağlamında Türkiye’de Ziyaret Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış”, 90.

Diğer taraftan araştırmanın evrenini oluşturan Sivas, tarihin ilk dönemlerinden itibaren önemli devlet ve medeniyetlere beşiklik etmiş bir Orta Anadolu şehridir.¹⁹ Örneklemini oluşturan Ali Baba²⁰ ve Çelttek Baba türbeleri ise sünni ve alevilerin yıl boyu ortaklaşa ziyaret ettikleri türbelerdir. Her iki ziyaret yerinde türbeler cami ile aynı kubbe altında bulunmaktadır. Günay ve diğer araştırmacıların ziyaret yerleri ile ilgili yaptıkları tipolojik ayırım bağlamında bu iki türbe de *alevi ve sünni çizgiler taşıyan*, nüfuz ve cazibe yönünden *ulusal*, amaç ve dilekler bakımından *genel amaçlı*, ziyaret usulü ve uygulamaları itibariyle *genel geçerli usul ve adaba göre ziyaret edilen*, *cazibesi giderek artan*, *tarihi* bir tipolojiyi temsil etmede ortaklardır. Yanı sıra Ali Baba toplumsal çevreleri bakımından *şehirli*, Çelttek Baba *köylü* tipi içine girmektedir. Kutsalın menşei itibariyle Çelttek Baba *Gaza ve fetih kahramanları*, Ali Baba *tasavvuf ve tarikat menşeli mürşit veliler* tipolojisinde yer almaktadırlar.²¹

2.2. Siyasal Toplumsallaşma ve Siyasal Katılım

Siyaset genel bir yaklaşım bağlamında hem değerlerin paylaşılması için siyasi iktidarı ele geçirme mücadelesi hem de işbirliği, dayanışma ve toplumun genel çıkarlarını korumaya yönelik eylemler bütünü olarak tanımlanabilir.²² Bir sosyal kurum olarak siyaset; devlet, iktidar, anayasa, meclis gibi alt sistemleri ile bir sistemi ifade etmekle birlikte aslında çok daha geniş anlamda toplumsal sistemin bir alt sistemi olarak çalışmaktadır. Siyasal sistem kendi toplumsal çevresinden bilgi, enerji ve personel anlamında her türlü kaynak, talep ve destekle *girdiler* sağlayıp yine aynı şekilde bu çevreye *çıkıtlar* gönderir. Ancak her sistem gibi siyasal sistemin

¹⁹ Bk. Hakkı Acun, "Yolların Kesiştiği Şehir Sivas", *Cumhuriyetin 80. Yılında Sivas Sempozyumu Bildirileri* içinde (Sivas: 2003), 23-24., Turan, Osman, *Selçuklular ve İslamiyet* (İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1980), 199-200., Faruk Sümer, *Oğuzlar* (İstanbul: Ana Yayınları, 1980), 153.

²⁰ Bk. Saim Savaş, *Bir Tekkenin Dini ve Sosyal Tarihi –Sivas Ali Baba Zaviyesi-* (İstanbul: Der-gah Yay., 1992).

²¹ Günay v.dğr., *Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*, 98-104.

²² Ahmet N. Yücekök, *Siyasetin Toplumsal Tabanı* (Ankara: AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1987), 3-4., Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş* (İstanbul: Der Yay., 2000), 24., Ali Öztekin, *Siyaset Bilimine Giriş* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2010), 23-24.

de belirli bir yetenekle sınırlı olduğu düşünülürse onun aynı anda çok sayıda talebe cevap veremeyeceği, bu istek ve önerilerin pek çoğunun da bir *girdiye* ulaşmadan eleneceği açıkça anlaşılmaktadır.²³

Siyasal toplumsallaşma ve *katılım*, bireylerin siyasete ilişkin duygu, düşünce, tutum, ve değer yargılarının bütünü oluşturarak siyasal kültür ile yakından ilişkilidir.²⁴ Siyasal kültür bu anlamda bireylerin ve grupların, siyasal sistem içinde yer alan devlet, parlamento, hükümet, siyasi parti, kamu yönetimi, sendika, dernek, demokrasi, seçim gibi kavramlar konusundaki bilgisi, görgüsü, yaklaşımları, tutum ve davranışlarını açığa çıkaran ortamı oluşturur.²⁵ Bu sosyolojik bağlam aynı zamanda *siyasal toplumsallaşma* ve *siyasal katılımın* şeklini, yapısını belirleyen şartların olgunlaştığı bir alandır. O halde *siyasal toplumsallaşma*, bireylerin kendi toplumlarının siyasal sistemleri hakkındaki bilgileri, değerleri, normları, motivasyonları öğrenme ve kazanma süreci olarak tanımlanabilir.²⁶ Bu süreç şüphesiz başta aile olmak üzere okul, kitle iletişim araçları, arkadaş grubu, meslek çevresi gibi ajanlar vasıtasıyla şekillenmektedir.²⁷ Öte yandan *siyasal katılma* ise toplumu oluşturan bireylerin, bir siyasal davranış olarak alınan ve alınacak her türlü siyasi, sosyal ve ekonomik kararlar karşısında gösterdikleri tepkiler, eğilimler ve yaklaşımlar olarak ifade edilebilir.²⁸ *Siyasal katılma*; toplumun tipi, aile yapısı, grup üyeliği, sınıfsal özellikler, meslek ve statü gibi sosyal faktörler yanı sıra yaş ve cinsiyet gibi kişisel pek çok faktörün etkisi altında gerçekleşir.²⁹ Bununla birlikte *siyasal katılma* yerleşik siyasi normlar bağlamında bireye göre farklılıklar gösterir. Yani birey oy kullanmak, rozet takmaktan siyasi bir liderle ilişki kurmaya oradan siyasi birtakım hedefleri için fon temin etmeye kadar farklı yoğunlukta katılımlar gösterebilir. Bu anlamda *siyasal katılımla* ilgili pek çok ölçekten bahsedilebilir. Lester W. Milbrath ve M. L. Goel’in bizim de ziyaret fenomeninin

²³ Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, 147-157., Öztekin, *Siyaset Bilimine Giriş*, 233-236.

²⁴ Almond Gabriel A., “Comparative Political Systems”, *The Journal of Politics* 18 (1956): 396.

²⁵ Öztekin, *Siyaset Bilimine Giriş*, 237.

²⁶ Mimar Türkkahraman, *Türkiye’de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm* (İstanbul: Birey Yay., 2000), 23.

²⁷ Öztekin, *Siyaset Bilimine Giriş*, 241-245.

²⁸ Öztekin, *Siyaset Bilimine Giriş*, 251.

²⁹ Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, 169-172., Öztekin, *Siyaset Bilimine Giriş*, 253-258.

siyasal katılımını anlamaya çalışırken esas alacağımız aşağıdaki hiyerarşik *siyasal katılım* tablosu³⁰ bunlardan birisidir.

Tablo 1. Lester W. Milbrath ve M. L. Goel'in Siyasal Katılım Tablosu

İzleyici eylemler	- Siyasi uyarılara açık olmak - Oy kullanmak - Siyasi tartışma başlatmak - Bir kişiyi belirli bir yönde oy kullanmaya ikna etmek - Parti rozeti takmak
Geçiş eylemleri	- Siyasi parti liderleriyle temasta bulunmak - Bir parti ya da odaya parasal yardım yapmak - Siyasi bir mitinge katılmak
Gladatör /Siyasi mücade- leye yönelik ey- lemler	- Seçim kampanyasına katılmak/ çalışmak - Bir siyasi partide aktif üye olmak - Bir partinin strateji ya da aday belirleme toplantısına katılmak - Siyasi amaç için fon toplamak - Siyasi bir görev için aday olmak - Siyasi bir partide bir pozisyona sahip olmak

3. ÇEVRENİN SİYASAL DİNAMİKLERİ: ZİYARET FENOMENİ BAĞLAMINDA SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA

Birey ve toplum, *siyasal toplumsallaşma* ve *siyasal katılım* süreçlerinin iki temel aktörüdür. Öte yandan siyasal kültürle yakından ilişkili bu süreçlerin toplumun objektif verileriyle bireyin sübjektif anlam dünyası arasındaki diyalektik bir ilişkide inşa edildiği ve bir bilinç bileşenine sahip olduğu söylenebilir. Bu anlamda bireylerin siyasal sistemle ilgili bilgi ve

³⁰ Lester W. Milbrath ve Madan Lal Goel, *Political Participation; How and Why Do People, Get Involved Politics* (Chicago: Rand Mc Nally College Publishing Company, 1977), 18-21.

değerleri, tepki ve yaklaşımları gündelik hayatın sıradan ilişkileri içinde oluşturdukları değer yargıları tarafından belirlenmiştir.³¹ Bu bağlamda bireyler antropolojik zorunluluktan dolayı zihinsel ve fiziksel faaliyetlerle öncelikle bir kültür ortamında dışsallaşmakta, arkasından kolektif olarak bir anlam şebekesi etrafında dışa dönük inşa ettikleri nesnel dünyayı yeniden öznel bilinçlerine aktarmaktadırlar.³² Bu nedenle *siyasal toplumsallaşma* ve *katılımı* olgusal bir gerçekliğe dönüştüren çevreye nüfuz edebilmek için öncelikle oradaki bireyler ve onların ilişkili oldukları sosyoekonomik ve kültürel sisteme yakından bakılmalıdır.

Araştırma alanında *siyasal toplumsallaşma* ve *katılım* farklı cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, ekonomi ve dinsel eğilimlere sahip üniteler tarafından sosyal bir gerçekliğe ulaştırılmıştır. Buna göre örneklem grup içinde erkeklere (14 kişi) göre kadınlar (19 kişi), alt yaşlara (18-30 yaş arası 4 kişi; 31-44 yaş arası 11 kişi) göre yukarı yaşlar (45 yaş ve üzeri 18 kişi), üst eğitim basamaklarına (lisans ve üstü 4 kişi) göre alt eğitim düzeyine sahip olanlar (orta öğretim 12 kişi; ilköğretim 17 kişi), mesleki ve ekonomik tabakalaşma piramidinin orta ve üst tabakalarına (aylık 6001- 10 bin arası 5 kişi) göre alt kategorileri (500- 3 bin TL arası 22 kişi; 3001- 6 bin arası 6 kişi) *siyasal toplumsallaşma* ve *katılım*da daha belirgin rollere sahiplerdir. Yanı sıra katılımcılardan 12 kişi kendini alevi, 21 kişi ise sünni olarak tanımlamıştır.

Bireylerin hangi bilinçle dünyaya doğru taştıklarını anlamak, içinde *siyasal toplumsallaşma* ve *katılımın* inşa edildiği siyasal kültürü görmek için örnekleme daha yakından bakılmalıdır. Bu çerçevede söz konusu bilinci ve nesnel dünyayı bazı temel parametrelerden hareketle değerlendirebiliriz. Bunlar aynı zamanda bireylerin, üzerinde siyasal tutum, değer, inanç, eylem ve sembolleri edindikleri *siyasal toplumsallaşma* alanı ve etkenleridir. Bu bağlamda aile, okul, arkadaş grupları ve kitle iletişim araçları bireylerin *siyasal insan* olma yolunda düşünce ve davranışlar edindikleri alanlardır. İlk toplumsallaşma döneminde birey, daha sonraki hayatında hep izlerini taşıyacağı aile, mahalle, köy veya kent ilişkilerine muhatap olur ve toplu-

³¹ Bk. Peter L. Berger v.dğr., *The Homeless Mind* (U.S.A: Pelican Books. 1974), 18.

³² Bk. Berger, *The Social Reality of Religion*, 13-14.

mun değerlerini ilk defa burada öğrenir. İkinci toplumsallaşma döneminde ise birey okul (eğitim), iş, arkadaş grupları, dernekler, medya ve öteki bürokratik ilişkilerle siyasal kültüre daha açık hale gelir.³³

Bir göç olgusuyla yüzleştiği açıkça anlaşılan ziyaret çevresi sosyal köken olarak büyük oranda köy organizasyonları içinden (22 kişi) gelmiştir. Dolayısıyla onlar çiftçilik ve hayvancılığın temel uğraş olduğu, geleneksel aile yapısı ve cemaat ilişkileriyle öne çıkan bir çevreden işgücü fazlası olarak kentin kenar mahallelerine püskürtülmüş ve dünyaya karşı oldukça mesafeli zihniyet yapıları içinde orada paralel mesleklere yönelmiş kişilerdir. Bunların belli bir kısmı da eğitim ve ekonomi yoluyla sosyal bir hareketlilik yaşayarak orta sınıf meslekler içinde farklı statüler işgal etmişlerdir. Bu yeni çevrede aile hızla modern aile tipine doğru evrilirken sosyal ilişkilerde de yerine göre daha eşitlikçi, özgürlükçü bir anlayışın kendini göstermeye başladığı söylenebilir. Sosyal köken itibariyle kendini kentli olarak tanımlayan (11) ziyaret çevresinin bir kısmı da aslında kırsal tutum ve davranışları üretmeye daha istekli görülmüştür. Bu çevre büyük ölçüde yeni sosyal şartlarla bütünleşmek yerine sosyal kırılmaların şiddetine göre aşınası oldukları anlam setlerine sığınma yönünde eğilim göstermişlerdir. Bugünkü donuk ve ruhsuz ilişkilerden kaçarak zaman zaman geçmişin acı; fakat en azından anlaşılabilir hatıralarına sığınma yönünde açık bir irade ortaya koymuşlardır. Şüphesiz ziyaret çevresindeki yaygın bu içe kapanış kendi sosyolojik kodlarına uygun düşecek tarzda bazen türbeler etrafında oluşturulan ilahi kardeşliklerle bazen de insanı daha büyük bir aile içinde gören evrensel ve yerine göre sivil söylemlerle meşrulaştırılarak yaşama biçimine dönüştürülmüştür. Gerçekten kendileri açısından genellikle bir hayal kırıklığı ve *kaos* anlamına gelen modern değerler, kolaylıkla farklı aygıtlar üzerinden karşıt bir tutum ve üslubu da ortaya çıkarmıştır. Hatta sosyolojik anlamda daha fazla maceraya tahammülü olmayan bu çevreler, bürokratik değerler içinden kendilerine hazır kimliklerle gelen din adamları, aydınlar ve siyasetçilere karşı büyük oranda güvensiz bir duruş sergilemişlerdir. Bu yüzden onlar kendi yoksulluk ve yoksunluklarının ürettiği dramatik durumlar karşısında bir düzen arayışına girmişler, *kaos* ve karmaşayı çağrıştıran her türlü sert ideolojik yaklaşımlardan uzak kalmayı tercih etmişlerdir. Nitekim zaten cemaat ilişkileri içinden gelen bu

³³ Turan, "Türkiye'de Siyasal Kültürün Oluşumu", 444.

cumhuriyet ilahiyat dergisi 20, sy. 2 (Aralık 2016): 73-100.

çevreler çok büyük oranda dini bir gruba bağlı olmadıklarını (26 kişi), siyaseti sevmediklerini (27 kişi) ifade ederken kendilerini sağcı, solcu, İslamcı, ümmetçi, Atatürkçü gibi ideolojik kavramlar (5 kişi) yerine Türk, Müslüman, vatan, millet, insan, doğruluk (27 kişi) gibi kavram ve kelimelerle tanımlamayı tercih etmişlerdir. Sonuçta onlar artık hızlı sosyal değişimler ve geniş alandaki sosyal eylemleriyle bugün sadece ailenin şekli ve oradaki ilişkiler bağlamında değil; aynı zamanda rol ve statüler bakımından da kendilerine yeni sosyal evrenler yaratmışlardır. Dolayısıyla modern bilincin bir değişim ortamında toplumsal yapı ve ilişkileri yeniden biçimlendirmesi³⁴ ziyaret olgusunun bugün modern bir yüzle karşı karşıya olduğunu da göstermektedir. Ancak süreç içinde yaşanan dramatik durumlar, gözlemlendiği gibi bu çevrede önemli sosyalizasyon sorunları gündeme getirmiştir. Artık eskisi gibi olmayan cemaat ilişkileri, altüst olmuş değerler sistemi, bozulan hiyerarşik ilişkiler ve bunların yarattığı güvensiz ortamlar ziyaret çevresini daha sancılı bir düzen ve anlam arayışına sevk etmiştir.

Ali Baba ve Çeltek Baba örneğinde ziyaret fenomenine özgü *siyasal toplumsallaşmanın* inşasına toplumsal cinsiyet açısından da bakılmalıdır. Bu gözlem aile içinde kadının yerini görmek açısından önemlidir. Araştırma alanında da gözlemlendiği gibi kutsal mekanların ziyaret edilmesi erkeklere göre kadınlar arasında daha yaygındır. Çünkü kutsal mekanlar mistik, geleneksel, törensel ve büyüsel karakterleri yanı sıra saflık ve duruluğu, kutsal ve güvenli bir dünyayı sembolize etmesi sebebiyle kadınlar açısından cezbedici olmuştur. Böylece onlar kendilerine, büyük oranda erkeklerin ayrıcalıklı kutsal mekanı kabul edilen camilere paralel bir sosyal temsil alanı yaratmışlardır.³⁵ Yanı sıra bir değişim içinde bunu din alanı da dahil olmak üzere her alanda kadını dışlayan erkek egemen tavır karşısında onun sosyal ve kamusal bir görünürlük elde etmek için modern değerleri arkasına alarak yarattığı yeni sosyal evrenlerdeki rekabetçi tavrın³⁶ bir yansıması olarak görmek de olanaklıdır.

Ziyaret fenomeninde *siyasal toplumsallaşmanın* temel enerjilerden biri de eğitim ve mesleki tabakalaşmadır. Nitekim katılımcılar arasında

³⁴ Bk. Mübeccel B. Kıray, *Değişen Toplum Yapısı* (İstanbul: Bağlam Yay., 1998).

³⁵ Ali Köse ve Ali Ayten, *Türbeler* (İstanbul: Timaş Yay., 2010), 46-51.

³⁶ Bk. Zehra Yılmaz, *Dişil Dindarlık* (İstanbul: İletişim Yay., 2015), 181-254.

akademisyen ve doktor gibi orta sınıfların davranış örüntülerini motive eden, dolayısıyla yüksek eğitim düzeyine sahip, daha çok kentsel değerlerin hakim olduğu çevrelerde sosyalizasyonlarını gerçekleştirmiş kişiler olmakla birlikte asgari geçim düzeyine sahip alt ve belirli oranda da alt orta meslek grupları içinde bulunan (çiftçi, esnaf, işçi, şoför, serbest meslek, müşteri temsilcisi, ev hanımı- kızı, öğretmen, emekli), en fazla orta öğrenim düzeyindeki eğitimleri ile kente rağmen yerelliği, girişimciliğe rağmen fatalizmi gündelik hayatın merkezine almış olanlara çok daha fazla rastlanmıştır.

Öte yandan bu toplumsal ve ekonomik şartlar içinde ziyaret çevrelerinin genel olarak teknoloji ve kitle iletişim araçlarını etkin ve yaygın kullandığını beklemek oldukça zordur. Fakat yine de bu çevrede kitle iletişimiyle ilişkiler, eğitim düzeyinin yükselmesi ve yaşa bağlı olarak yaygın ve daha nitelikli olmuştur. Televizyon programları ve kanal tercihleri büyük oranda kendi sosyolojik ve dini gerçekliklerine uygun bir süzgeçten geçirilmiştir. İlmihal düzeyinde bilgilerin verildiği, vaaz ve nasihatın öne çıktığı programlar; sır ve gizemleriyle kendi yaşama desenlerine uygun popüler diziler ve haber programları orada daha fazla ilgi uyandırmıştır. Genel olarak *kapalı, aileye uygun* olarak tanımlanan bu televizyon ve program tercihleri dini ve dünyevi bir emniyet tasarımı içinde gerçekleşmiştir. Aynı şekilde ziyaret çevresinin kitap okuma durumu da yine aynı anlam ilişkisi çerçevesinde olmuştur. Az sayıdaki okuyucu kitlesi başta Kur'an-ı Kerim, dini bilgiler ve ilmihal kitapları olmak üzere siyer, İslam tarihi ve diğer din uluları hakkında yazılan kitaplara daha fazla ilgi duymuşlardır.

Ziyaret çevresinin yazılı ve görsel medyayı kullanma durumu onların pratik yaşam tarzları ile uyumlu görülmektedir. Onlar dini bilgilerini de büyük oranda aile, cami ve kursların içinde bulunduğu geleneksel bir çevreden (21 kişi) edinmişlerdir. Dini bilgileri okuldan ve kitaplardan elde ettiğini söyleyerek akademik bilgi çevresine işaret edenlerin sayısı 5, dini bilgi kaynağı olarak bir grubu gösterenlerin sayısı 3, geleneksel ve akademik çevreye birlikte işaret edenlerin sayısı ise 4 olmuştur. Buna göre genel olarak onların din ve *kutsalla* ilgili anlam dünyalarını, tutum ve davranışlarını geleneksel toplum çevresi ve yerelliklerin belirlediği söylenebilir.

Örnekleme türbeler, sünni ve alevi çizgiler taşımaktadır. Yukarıdan beri üzerinde durduğumuz *siyasal toplumsallaşma* sahası içinde din ve onun ürettiği sembollerin baskın motiflerini her zaman görebiliriz. Çünkü

ortaklaşa yaratılan kültürün özellikle manevi yönünü teşkil eden zengin anlam dünyası insan için önemli bir başvuru kaynağıdır.³⁷ Nitekim tarihsel hafızanın günümüze taşıdığı mitolojik ve folklorik birikimler, din ulularının kerametleri, sıra dışı kişilikler, sihir ve büyü olayları bugün de içinde yaşadığımız kültürün en önemli tezahürleridir.³⁸ Bütün bunlar dinin aynı anlam seti üzerindeki değerleriyle buluşarak insan tarafından kutsal bir inşaya dönüştürülebilir. Nitekim din özünde kutsala iman ve bağlılıktan kaynaklanan derin bir sorumluluk ve ödev duygusu taşır. Bu nedenle toplumsal alanda bu duyguların bulunduğu her kozmik alan; örneğin arkadaş, aile, devlet, kahramanlar kolaylıkla kutsallaşabilir. Nihayet sünni ve alevi her iki inanç çevresinin *siyasal toplumsallaşmalarını* farklı yoğunluklarda; fakat ortak bir dini, tarihi, kültürel, toplumsal miras üzerinde gerçekleştirdikleri açıktır. İnanç ve uygulamalarla ilgili farklı motiflerin değerlendirmesini bir kenara bırakarak diyebiliriz ki en azından onlar aynı sosyal, ekonomik ve kültürel şartlar içinde bir anlam arayışına yönelmişlerdir.

Büyük ölçüde örgütlü dinin sembollerini referans alan sünniler dindar ve dindarlık yaklaşımında alevilere göre belirgin bir tipolojik farklılaşma ortaya koymuştur. Çok azı gerçekten dindar ve dindarlık algılarını alevi ziyaretçiler gibi sivil bir kutsallık içinde inşa ederken diğerleri örgütlü dinin kendilerinden beklediği bireysel ve toplumsal ödevleri yerine getirme/getirememe durumuna göre farklı dindarlık yaklaşımları içinde görülmüşlerdir. Fakat burada kutsalın inşası konusunda sünni ve alevi çevrelerin büyük oranda farklı referanslardan hareket ettikleri görülmektedir. Sünnilerin yargılayıcı ve etnosentrik kutsal anlayışlarına karşılık aleviler daha seküler ve sivil bir kutsal arayışı içinde olmuşlardır. Dolayısıyla bu, başka bir kutsal form olarak görülebilir. Gerçekten ortak toplumsal çevreler ve ortak bir kader etrafında girilen anlam arayışına rağmen kutsalın kaynağı konusundaki belirgin farklılaşma onların dini sosyalizasyonlarıyla yakından ilgilidir. Çünkü sünni çevrelerin başvuru kaynağı olarak müracaat ettikleri geleneksel ya da resmi dini örgütlenmeler kutsala bağlılık ve sadakat yanında onun için eylemlerde bulunmayı da bir o kadar önemsemektedir. Dolayısıyla sünni çevrelerde dindar ve dindarlık algıları büyük ölçüde bu örgütlü dini yapıların kriterlerine bağlıdır. Fakat

³⁷ Clifford Geertz, *The Interpretation Of Cultures* (New York: Basic Books, 1973), 87-125.

³⁸ Özbolat, "Kutsallaşma Sürecinde Tipolojik Bir Yaklaşım", 240.

hızlı sosyal değişimler sonucunda geleneksel dinin sarsılması, dini özerklik ve temsil taleplerinin sonuçsuz kalması ve buna bağlı olarak orada resmi dini bürokrasinin hızla itibarsızlaşması, özellikle de yakın siyasi dönemdeki tartışmaların yarattığı bir *öteki* algısıyla birlikte alevi çevrelerde ilahi düzen önemli ölçüde insani düzen arayışına evrilerek öznelleşmiştir. Bu sebeple alevilerin dindar ve dindarlıkla ilgili yaklaşımları büyük oranda, dünyanın anlamlandırılmasında stratejik bir rol üstlenen beşeri düzen (nomos)in yasaları etrafında tasarılanmış gözükmektedir.

Görüşmeler sünni ve alevi ziyaretçilerin yakın geçmişte komşuluk, arkadaşlık, meslek ilişkileri dolayısıyla gündelik hayatı paylaştıklarını, bu çevrelerdeki bugünkü *öteki* algısının ise tamamen siyasete yüklendiğini açıkça göstermiştir. Ziyaret fenomeninin toplumsal çevreleri bir bakıma manipülasyonla karşı karşıya olduklarını düşünmektedir. Söylemler dini ve siyasi kamplaşmaların yaratacağı kaotik ortama karşı daha kucaklayıcı sivil bir anlam arayışı olarak görülebilir. Bu aynı zamanda sünni ve alevi toplum çevrelerinin ziyaret fenomeni etrafında ortak değerlerle inşa ettikleri genel bir yaşama desenine işaret etmektedir. Fakat ziyaret fenomenine bağlı kutsallığın üretiminde onun sünni ve alevi inanç çevresi bir benzerlik ortaya koyarken sosyal yapıdaki hızlı değişimler, yakın siyasi tarihte yaşanan gelişmeler din eğitimi üzerinden sürdürülen karşıtlıklar nedeniyle bugün bu ortak değerlerin farklı sosyal çevrelerin değer yargılarını içine alan bir değişim içine girdiği de görülmektedir. Dolayısıyla aynı toplumsal kökenden gelmelerine hatta pek çok konuda aynı sosyal reflekslere sahip bu sosyal çevrelerin kutsalın anlam setini zenginleştirecek bir değişimi ortaya çıkarmalarında eğitim, sivil toplum kuruluşları ve dernekler temel faktörler olmuştur.

Nihayet ziyaret fenomeni örnekleminde *siyasal toplumsallaşma* aile, okul, sosyal çevre ve kitle iletişimi gibi geniş bir etkileşim sahası içinde gerçekleşmiştir. Ancak bu toplumsallaşma, içinde yaşadıkları sosyal şartlarla kültürün zengin anlam dünyası arasındaki bir diyalektikte ortaya çıkan siyasal kültürden bağımsız değildir. Bu süreçte özellikle dinin üretmiş olduğu değerler sadece *siyasal toplumsallaşma* için değil; fakat aynı zamanda *siyasal katılım* için de bir meşruiyet sağlamıştır.

4. TEPKİ VE YAKLAŞIMLAR: ZİYARET FENOMENİNDE SİYASAL KATILIM

Genel olarak dini mensubiyet, bağlılık, inanç ve pratikler seçmen davranışını ve dolayısıyla *siyasal katılımı* etkileyen³⁹ değişkenlerdir. Elbette ziyaret dindarlığı da siyasal olana ilişkin birtakım inançlar, değer yargıları, tepki ve eğilimler taşımaktadır. Çok farklı statüler, ilgiler, roller, felsefi ve teolojik kategoriler etrafında bir etkileşim ağı yaratan ve Türk toplumunun dini yapısı içinde oldukça kullanışlı hale getirildiği anlaşılan ziyaret fenomeninin bir *girdi* olarak talep, destek ya da kaynak bakımından siyasete neler sağla(ma)dığı merak konusudur.

Ali Baba ve Çeltik Baba örnekleminde katılımcılar günlük (8 kişi), haftalık (13), aylık (7 kişi), fırsat buldukça (5 kişi) bu vb. türbeleri ziyaret ettiklerini ifade etmişlerdir. Onlar bu ziyaretler yanı sıra çevrelerindeki kişilerle yaptıkları sohbetlerde bu zatlardan konuşarak diğer anlamlı kişilerle bir diyalog ortamını sürekli sıcak tutmuşlardır. Dolayısıyla bu durum, kutsal bir anlam setinin orada objektif ve subjektif bir gerçek olarak kalmasını ve makuliyetini sağlayan önemli bir etken olmuştur.

Ziyareti ortak birikim ve sermayelerden hareketle olgusal bir gerçekliğe dönüştüren bu çevreler genellikle dinin pratik boyutunu ölçü alarak kendilerini *dindar* olarak görmüşlerdir. Onlar aynı zamanda *mübarek ve ulu bir zat, kahraman, hasta ve acizlere yardım eden biri* olarak gördükleri bu kişileri ve benzer kutsal mekanları ziyareti de genellikle dindarlık ve imanın bir gereği gibi görmüş ve nihayet yukarıdan beri üzerinde durduğumuz ortak bilinç etrafında onlara nihai ve ontolojik birtakım statüler yüklemişlerdir. Bunun sonucu olarak türbe ziyareti sıkıntılı durumlarda olduğu kadar boş zamanlarda, mutlu bir anda ya da bir ağırlamada kolaylıkla içten gelen bağlılığın basit birer tezahürü olabilmıştır. Başka bir açıdan bu; ziyaret fenomeni etrafında örgütlenen değerlerin tasdiki, içinde sosyalleşilen dünyaya katılma ve sübjektif bir düzen oluşturma anlamı taşır. Ancak toplumsal ve bireysel olarak kurulan dünyalar, araştırma evreninde sıkça rastlandığı gibi sosyoekonomik ve kültürel bir dizi anomik durumlardan dolayı sarsılabilmıştır. En azından hızlı sosyal değişmelerin birtakım irrealiteler yaratması kaçınılmazdır. Bu durumda da yine tatmin

³⁹ Mehmet E. Köktaş, *Din ve Siyaset* (Ankara: Vadi Yay., 1997), 206, 215.

duyguları zedelenebilen bireyler için kutsal, her defasında kendi bilişsel süreçlerinin yeniden onarımı ve diyalogun kurulması açısından kullanışlı hale getirilmiştir. Esasen bu, yürümekte olan düzen (nomos) in manalarının evren (cosmos) de de olduğu düşüncesine dayalı, bir yönüyle insanı içine alan diğer yönüyle onu aşan kutsal bir kozmikleştirme.

Ziyaretçilerin *siyasal katılımları* yukarıda üzerinde durduğumuz toplumsallaşma alanı onun inşa ettiği zihniyetle yakından ilişkilidir. Din ve onun özel bir kategorisi olan kutsal, onların mikro kozmosa ve dolayısıyla siyasal düzene ilişkin zihniyet dünyalarını belirleyen derin ve zengin bir anlam dünyasına sahiptir. Bu çerçevede pek çok yoksunluğun inşa ettiği halk katlarındaki dünyaya karşı oldukça mesafeli mistik tavır onların seküler bir alanı temsil eden siyaset kurumuna da rezerv koymalarına neden olmuştur. Nitekim ziyaretçiler genellikle yaşın artmasına bağlı olarak dünyayı *boş, yalan, imtihan* gibi kelimelerle tavsif ederek öte dünyaya ait asketik bir duruş sergilemişlerdir. Siyaset ise bu çevrede büyük oranda *çirakar ilişkisi, dolandırma, yalancılık* olarak görülmüş ve onlar çocuklarının siyasete girmelerini de asla istememişlerdir. Yine onlar siyasetçilerin toplumsal sorunları çözeceğine inanmadıkları (27 kişi) gibi belediye, emniyet vb. yerlere herhangi bir sorunu götürme konusunda da çoğunlukla isteksiz davranmışlardır. Öte yandan katılımcıların çok önemli bir kısmı (26 kişi) dini düşüncelerinin siyasal tercihlerini etkilediğini söylemişlerdir. Bütün bu verilerden sonra ziyaret çevresinin *siyasal katılım* düzeylerini gözden geçirebiliriz.

Milbrath ve Goel yukarıda verilen tabloda görüldüğü gibi üç siyasal katılım düzeyi üzerinde durmuştur. Buna göre onlar siyasal uyarılara açık olmayı, oy kullanmayı, siyasal tartışma başlatmayı, bir kişiyi belirli bir yönde oy kullanmaya ikna etmeyi ve bir parti rozeti taşımaya *izleyici eylemler*; siyasi parti liderleriyle temasta bulunmayı, parti ya da odaya mali destek sağlamayı ve bir parti mitingine veya toplantıya katılmayı *geçiş eylemleri*; siyasal kampanya yürütmeyi, bir partide aktif üye olmayı, aday belirleme ya da strateji belirleme gibi üst düzey bir parti toplantısına katılmayı, siyasal hedefleri için fon temin etmeyi, bir görev için aday olmayı ve siyasi bir partide görev sahibi olmayı *siyasi mücadeleye dönük eylemler* olarak gruplandırmışlardır.⁴⁰

⁴⁰ Milbrath v.dğr., *Political Participation*, 21.

Ziyaret fenomeni örnekleminde katılımcıların 29’u kendilerini siyasete açık görmediğini, 4’ü ise siyasete açık olduğunu ifade etmiştir. Ancak seçimlerde oy kullanma tutumlarına bakıldığında onların sadece 2’si bunu çok önemli görmemiş; diğerleri (31 kişi) oy kullanmayı vatan, millet, ülke hatta din adına bir sorumluluk olarak değerlendirmiştir. *Zaman zaman, kırıcı olmamak* kaydıyla siyasi tartışmalar başlattığını veya siyasi tartışmalara katıldığını söyleyenler (11 kişi), hiç katılmadığını ifade edenlere (22 kişi) göre daha düşüktür. Örneklem içinde, bir kişiyi belli bir partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışanların sayısı 6; bir partinin rozetini taşıyan ya da evine, arabasına partinin sembollerini asanların sayısı ise sadece 4’tür.

Milbrath ve Goel’in *siyasal katılım* tablosunda *geçiş eylemleri* olarak gruplandırılan siyasal eğilimler ziyaret çevrelerinde *izleyici eylemlere* göre daha az ilgi uyandırmıştır. Nitekim örnekleme, şimdiye kadar bir parti lideri ile temas kuran katılımcı sayısı 4; bir parti ya da odaya para yardımında bulunan 2; bir partinin mitingi veya toplantısına katılan 6 olmuştur. Gerçekten araştırma verileri 2015 haziran ve kasım genel ve erken genel seçimlerinin hararetle yapıldığı bir ortamda toplanmış olmasına rağmen bu çevrelerin genel olarak miting ve toplantılara ilgi duymamaları anlam kodlarıyla uyumlu görülmüştür. Hatta siyasetin bir bakıma kendi anlam setlerine uymayan ayrıştırıcı üslubu bu çevrelerce genellikle bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu nedenle onlar büyük oranda siyasi tartışma, haber ve analiz programlarına da ilgi duymadıklarını ifade etmişlerdir.

Tabloya göre katılımcıların *siyasi mücadeleye dönük eylemlerine* baktığımızda ise orada çok net bir siyasal duruş gözlemlenmiştir. Buna göre hiçbir katılımcı herhangi bir zamanda bir siyasal kampanya yürütmediğini; siyasi amaçları için fon oluşturmadığını, siyaset, dernek ve STK’lar için aday olmadığını; herhangi bir siyasi partide görevinin bulunmadığını; aktif siyasete girmeyi düşünmediğini ifade etmiştir. Katılımcılardan 2 kişi geçmişte, 1 kişi de halen siyasi bir partiye üye olduğunu söylerken 1 kişi de geçmişte bir siyasi partinin aday belirleme gibi önemli bir toplantısına katıldığını belirtmiştir.

Bir ülkenin siyasetinin o ülkenin kültür yapısını yansıttığı tartışmasız bir gerçektir.⁴¹ Türk toplumunun derin tarihsel birikiminin bir sonucu

⁴¹ Geertz, *The Interpretation Of Cultures*, 311.

olan ve bugün bu ilhamla geniş kitlelerin birlikte inşa ettikleri ziyaret fenomeninin Sivas evrenindeki *siyasal katılımına* baktığımız zaman onun, Milbrath ve Goel'in *izleyici eylemler* olarak kavramsallaştırdığı çerçevede bir siyasal *girdi* sağladığı anlaşılmaktadır. Ancak ziyaret fenomeninin *siyasal katılımı* ile ilişkisini anlamak, gerçekten bir dizi gözlemi yan yana koyup bir kalıba yerleştirmekten öte zengin çağrışımların kültürel bir süzgeçten geçirilerek inşa edildiği sosyoekonomik ve kültürel sistemi tanımaya bağlıdır. Yine de şu söylenebilir ki ziyaretçiler genel olarak kendileriyle aynı anlam setine sahip görmediği siyasal seçkinci, elitist ve bürokratik çevreleri açıkça eleştirirken devlet, millet, ülke, toprak gibi dinin ürettiği vazife ahlaki ile aynı sembolik evrende buluşan kutsallaş(tırıl)mış değerlerden dolayı seçim zamanı siyasal tercihte bulunmayı kutsal bir sorumluluk kabul etmektedir. Burada ziyaret fenomenine özgü bir siyasal kültürden söz edebiliriz. Toplumsal olarak geleneksel yapı, ataerkil aile, genellikle alt, alt orta ve orta sınıfların motive ettiği mesleki tabakalar ve düşük eğitim düzeyi; bireysel olarak kadının daha öne çıktığı bir cinsiyet ve üst yaş kategorileri bu kültürün temel etkenleridir. Görülen o ki bu çevrede siyaset ve siyasetçiye dönük olumsuz tavır, onların sahip olduğu siyasal kültürle muhatap oldukları siyasal sistem arasındaki farklardan kaynaklanmıştır.

Ziyaret çevreleri genellikle kaderci ve kısıtlayıcı bir çevrede *siyasal toplumsallaşmalarını* sağlamıştır. Onların *siyasal katılımları* da hayatın kesin kurallarla belirlendiği bu hiyerarşik yapının sembolik dünyasına uygun olmuştur. Söz konusu siyasal roller orada, başlangıçta kendilerini dışarda bir gerçeklik olarak sunan siyasal değerlerin, kültürün yardımıyla içsel bir bilgiye ulaşması neticesinde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla onlar otoritenin sorgulanmazlığını ailede olduğu gibi siyaset kurumunu da içine alacak şekilde yaygın olarak üretmeye devam etmektedirler. Onlar için siyaset korkutucudur, kendileriyle ilgili değildir ve ondan uzak olunmalıdır.

Siyasal sistem çevre etkileşimi talep ve kaynak biçimindeki birtakım *girdilerle* gerçekleşir.⁴² Ziyaret fenomeninin *siyasal katılımına* baktığımız zaman gerçekten dinamik bir siyasal sistemin çalışmasını sınırlandırıcı koşullar yaratmıştır. Anlaşılmaktadır ki farklı sosyal sınıfların çıkar gruplarının çok çeşitli taleplerine karşılık ziyaret çevrelerinin en görünür talebi

⁴² Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, 150-154.

kendi anlam dünyalarına saygıdır. Onların kaynak bakımından sağladıkları en önemli *girdi* ise devlet, millet, vatan gibi dinle aynı sembolik evrende buluşan değerlerden hareketle seçimlerde oy kullanmaktır. Gerçekten bunun sistem bakımından bir *girdi* oluşturup oluşturmadığı ya da bir *çıktıya* dönüşüp dönüşmediği din ve devlet ilişkilerinin dönemsel tezahürleriyle yakından ilişkili gözükmektedir. Fakat en azından bugünkü ilişkiler bakımından bir şey söylemek gerekirse o da siyasetin yerine göre aynı sembollerini referans eden bir dil kullanmakta istekli olmasıdır.

SONUÇ

Bireyler toplumsal olaylara öncelikle ontolojik ve nihai birtakım statüler yükler ardından da kültürün zengin sembolleri yardımıyla onları kutsal bir realiteye bağlarlar. Bu, mikro kozmosa ait her şeyin makro kozmosta bir benzerinin olduğu düşüncesine dayanır. Bu nedenle siyasal yapı kolaylıkla ilahi kozmosu beşeri alana getirir. Böylece beşeri güç, kutsal bir olguya dönüşebilir. Bu süreçte tartışmasız dinin özel bir yeri vardır.

Siyaset ve kültür birbirlerinin zorunlu koşuludur. O halde ziyaret fenomeninin kendine özgü bir siyasal kültürünün bulunduğu ve buna göre bir *siyasal toplumsallaşma* çevresi ve *katılımının* olduğunu düşünmek zor değildir. Farklı cinsiyet, yaş, eğitim, sınıfsal tabaka, dinsel inanışlara sahip olmakla birlikte ziyaret çevresi ortak bir yaşam deneyimi etrafında *siyasal toplumsallaşma* ve *katılımla* ilgili oldukça net bir fotoğraf ortaya koymuştur. Bu çevrede *siyasal toplumsallaşmanın* birbiriyle ilişkili iki alanından söz edilebilir. Birincisi ilk toplumsallaşma döneminde aile çevresi etrafında gerçekleşen kendi toplumsal ve kültürel şartlarının olgunlaştırdığı yerel siyasettir. Ataerkil bir yapı içinde şekillenen bu siyaset çevresinde birey sadece siyasal değil öteki toplumsal katılımlarını da verili sosyal düzenin onayına bırakmıştır. Aile çevresinde siyaset toplumsal bütünlüğün ve ortak çıkarların sağlanmasına yönelik işlemiştir. Bu siyaset söz konusu cemaat ilişkileri içinde katılım, bireysel özgürlükler konusunda önemli sorunlar çıkarsa da aslında sebep ve sonuçları önceden bilinen ve bu yüzden birey tarafından fazlaca dert edilmeyen hatta yerine göre bugünden bakışla saygı ile anılan romantik bir etkileşim yaratmıştır. Ziyaret fenomeninin siyasal tutum, eylem ve tavır alışlarını belirleyen diğer bir etkileşim çevresi ise onun aktörlerinin elbette çok daha uzun bir toplumsallaşma sü-

recinde tarihi, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel bir birikim etrafında siyasal sisteme ilişkin inşa ettiği deneyim ve tecrübelerdir. Bu tecrübeler başta okul olmak üzere arkadaş ve iş çevresi, kitle iletişim araçları vasıtasıyla edinilmiştir. Genellikle temel eğitim düzeyi, alt mesleki tabakalar, yaygın ve zengin olmayan bir kitle iletişimi bu toplumsallaşmanın hâkim karakterini belirlemiştir.

Ziyaret fenomeninde bu toplumsallaşma çevresinin *siyasal katılımı*, Milbrath ve Goel'in *izleyici eylemler* olarak tanımladığı düşük profilli bir katılım olmuştur. Bu, geleneksel yapının bütün ağırlığını taşıyan bir kardencilik ve içe kapanıştır. Ziyaret çevreleri kendi gerçeklikleri ve merkez çevre ilişkilerinin yarattığı travmalar etrafında *iyi toplum* ideallerini siyasete değil; türbeler ve yatırlardaki din uluları, erenler vb. zatlara bağlamışlardır. Bu epistemolojik yapı içinde oradaki siyasal kültür, dinamik bir siyasal sistem için oldukça sınırlandırıcı çevresel koşullar yaratmıştır. Gerçekten bugün bu *girdinin* siyaset mekanizmasının dönemsel ilişkileri içinde ne anlam ifade ettiği daha ileri bir çalışmaya muhtaçtır. Ancak mutluluğu bu dünyada arayan siyasete karşı bütün bileşenleriyle zihniyet bakımından uhrevi bir asketizmi önceleyen ziyaret çevreleri siyasal sistemin akıcılığını doğrudan etkileyebilecek bir ağırlığa sahip görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acun, Hakkı. "Yolların Kesiştiği Şehir Sivas". *Cumhuriyetin 80. Yılında Sivas Sempozyumunu Bildirileri* içinde. Sivas (2003): 23-29.
- Ak, Muammer. "Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Türk Popüler Dindarlığı: Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi Örneği". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2012.
- Almond, Gabriel A. "Comparative Political Systems". *The Journal of Politics* 18 (1956): 391-409.
- Arslan, Mustafa. "Modern Mekanda Kutsal Deneyimi: Kernek'te Yeniden Üretilen Kutsal, Mit ve Ritüel". *Birey ve Toplum* 6 (2013): 7-36.
- Ataşağın, Galip. "Ziyaret Fenomeni". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2006): 33-60.
- Ayhan, Halis. *Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: MÜ İFAV Yayınları, 1999.
- Başgil, Ali Fuat. *Din ve Laiklik*. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1996.
- Berger, Peter L. *The Social Reality of Religion*. New York: Penguin Books, 1973.
- Berger, Peter L., Brigitte Berger ve Hansfried Kellner. *The Homeless Mind*, U.S.A: Pelican Books, 1974.
- Berkes, Niyazi. *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. haz. Ahmet Kuyuş. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.

- Bird, John. *Din Sosyolojisi Nedir*. trc. Abdulvahap Taştan ve Mustafa D. Dereli. İstanbul: Lotus Yayınları, 2015.
- Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitt*e. İstanbul: Akçağ Yayınevi, c. 15, 1992.
- Çağınlar, Zekiye. “Adana Yöresi Yatırları”. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 1994.
- Çam, Esat. *Siyaset Bilimine Giriş*. İstanbul: Der Yayınları, 2000.
- Çarkoğlu, Ali ve Binnaz Toprak. *Türkiye’de Din Toplum ve Siyaset*. İstanbul: Tesev Yayınları, 2000.
- Çelik, Celaleddin. “Türk Halk Dindarlığında Değişim ve Süreklilik: Ziyaret Fenomeni Örneği”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2004): 213-239.
- Dursun, Çiler. “Türk-İslam Sentezi İdeolojisi ve Öznesi”. *Doğu Batı* 25 (2003): 59-81.
- Dursun, Davut. *Laiklik Siyaset ve Değişim*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Geertz, Clifford. *The Interpretation Of Cultures*. New York: Basic Books, 1973.
- Günay, Ünver, Harun Güngör, Şaban Kuzgun, Huzeyfe Sayım ve Abdulvahap Taştan. *Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 1996.
- Günay, Ünver. “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15 (2003): 5-36.
- Hançerlioğlu, Orhan. *İslam İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.
- İçli, Rukiye. “Sosyolojik Açıdan Ziyaret Fenomeni –Erzurum Abdurrahman Gazi Türbesi Örneği-”. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2007.
- Jaschke, Gotthard. *Yeni Türkiye’de İslamlık*. trc. Hayrullah Örs. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1972.
- Kandemir, Mehmet Y. “Ziyaret”. *İslam Ansiklopedisi*. 13: 620-622. İstanbul: MEB Yayınları, 1986.
- Karashahin, Hakkı. “Din Sosyolojisinde Ziyaret Dindarlığı: Şanlıurfa örneği”. *Ekev Akademi Dergisi* 53 (2012): 279-294.
- Keskin, Yahya M. “Gelenek ve Modernlik İlişkisi Bağlamında Türkiye’de Ziyaret Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış (Keçeci Baba örneği)”. *Dini Araştırmalar* 18 (2004): 89-101.
- Keskin, Yahya M. “Tokat Yöresinde Sünni ve Alevi Topluluklarında Halk Dindarlığının Bir Boyutunu Oluşturan Ziyaret İnanç ve Uygulamalarındaki Benzer ve Farklılıklar”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2000): 209-226.
- Kıray, Mübcecel B. *Değişen Toplum Yapısı*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 1998.
- Kıyak, Abdülkadir. “Elazığ ve Yöresinde Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması”. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2010.
- Köktaş, Mehmet E. *Din ve Siyaset*. Ankara: Vadi Yayınları, 1997.
- Köprülü, Fuad. “İslam Sufi Tarikatlerine Türk-Moğol Şamanlığının Tesiri”. trc. Yaşar Altan. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (1970): 141-152.
- Köse, Ali ve Ali Ayten. *Türbeler*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Kurt, Rahmi. “Sivas Merkez ve Merkeze Bağlı Köylerdeki Ziyaret ve Adak Yerleri”. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2001.
- Lewis, Bernard. *Modern Türkiye’nin Doğuşu*. trc. Metin Kıratlı. Ankara: TTK Basımevi, 2000.
- Mardin, Şerif. *Türkiye’de Din ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- Milbrath, Lester W. ve Madan Lal Goel. *Political Participation; How and Why Do People, Get Involved Politics*. Chicago: Rand Mc Nally College Publishing Company, 1977.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

- Ögel, Bahattin. *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Milli Eğitim Yayınevi, c. 2, 1971.
- Özbolat, Abdullah. "Kutsallaşma Sürecinde Tipolojik Bir Yaklaşım: Ziyaret Fenomeni Örneği". *Kültür ve Din* içinde. haz. Mehmet A. Kirman ve Abdullah Özbolat. Adana: Karahan Kitabevi, (2014): 239-261.
- Öztekin, Ali. *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2010.
- Rençber, Fevzi. "Adıyaman Alevilerinin Türbe Veya Yatır Ziyareti: Safvan Bin Muattal Örneği". *Uluslararası Adıyaman Safvan Bin Muattal ve Ahlak Sempozyumu*. Adıyaman, (2013): 368-382.
- Sarıbay, Ali Yaşar. *Postmodernite Sivil Toplum ve İslam*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. "İsparta ve Çevre Köylerindeki Ziyaret ve Adak Yerleri". *AÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 3 (1979): 133-147.
- Savaş, Saim. *Bir Tekkenin Dini ve Sosyal Tarihi –Sivas Ali Baba Zaviyesi-*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992.
- Selçuk, Ali. "Dede Mezarındaki Sır: Ziyaret Fenomeni ve Kutsalın Tezahürleri". *Türk Kültürü ve Hacibektaş Veli Araştırma Dergisi* 56 (2010): 61-72.
- Subaşı, Necdet. *Ara Dönem Din Politikaları*. İstanbul: Küre Yayınları, 2005.
- Sümer, Faruk. *Oğuzlar*, İstanbul: Ana Yayınları, 1980.
- Tanyu, Hikmet. "Ankara'da Adakla İlgili Sözler ve Adaklar". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1961): 153-187.
- Tekin, Mustafa. *Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Dua ve Sosyal Sorunlar*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2008.
- Turan, İlder. "Türkiye'de Siyasal Kültürün Oluşumu". *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme* içinde. haz. Ersin Kalaycıoğlu ve A. Yaşar Sarıbay. İstanbul: Alfa Akademi, 2007.
- Turan, Osman. *Selçuklular ve İslamiyet*. İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1980.
- Turan, Osman. *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, (1994).
- Türkkahraman, Mimar. *Türkiye'de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm*, İstanbul: Birey Yayınları, 2000.
- Ülken, Hilmi Z. "Anadolu Örf ve Adetlerinde Eski kültürlerin İzleri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (1969): 1-28.
- Yavuz, Emrah. "Harput Kültüründe Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar". Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2005.
- Yavuzer, Hasan. "Hacı Bektaş'ta Ziyaret Yerleri ve Atfedilen Anlamlar". *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu* içinde. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, (2009): 143-168.
- Yeğin, Hüseyin İ. "Din Psikolojisi Açısından Kutsal Mekan İnsan İlişkisi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2012): 53-91.
- Yılmaz, Zehra. *Dişil Dindarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Yücekök, Ahmet N. *Siyasetin Toplumsal Tabanı*. Ankara: A. Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1987.